

2e Jaargang.

No. 6.

BULLETIN

UITGEGEVEN DOOR DEN

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond.

Juli 1901.

Het Bulletin van den Ned. Oudh. Bond verschijnt op onbepaalde tijden, in nummers van één tot drie vel. Zes nummers vormen een deel.

De prijs per deel bedraagt f 2.50

De leden van den Bond en de correspondenten ontvangen het Bulletin kosteloos.

Uitgever: JOHANNES MÜLLER, AMSTERDAM.

Stukken voor de redactie te zenden aan: E. W. MOES, van Eeghenlaan 17, Amsterdam, Mr. J. C. OVERVOORDE, Plantsoen 43, Leiden, of A. PIT, Ruysdaelkade 39, Amsterdam.

Officieele Mededeelingen.

Algemeene Ledenvergadering, gehouden te Edam, 22 Juni 1901,
te 1 ure.

Een groot aantal belangstellenden gaf gehoor aan den oproep van het bestuur. Ruim 80 deelnemers waren te Edam samengekomen, waaronder 18 stemgerechtigde leden.

Omstreeks te 12 ure werden de deelnemers ten stadhuize ontvangen, waar de burgemeester van Edam, de heer H. J. Calkoen, den eerewijn aanbod en de gasten met een hartelijk woord het welkom toeriep. Hij wees hierbij op het streven van zijne gemeente om het schoone uit den ouden tijd in eere te houden en tevens het goede uit het heden niet te vergeten.

De voorzitter, Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, bedankte ZEd. Aichtb. voor de hartelijke ontvangst en wees op het goede voorbeeld door Edam gegeven, door de zorg voor de monumenten en de oprichting van het museum, dat, als museum voor eene kleinere gemeente, als een voorbeeld van goede inrichting te roemen is.

Na eene kleine wandeling door Edam, waarbij de kaasmarkt veel belangstelling trok, en eene pauze voor het lunchen, werd te 1.15 de vergadering door den voorzitter geopend. Het heerlijke zomerweder gaf hem aanleiding om voor te stellen in de open lucht te vergaderen, welk voorstel door allen met applaus werd begroet.

Na een korte welkomstgroet door den voorzitter, werden de notulen gearresteerd en werd door den secretaris het jaarverslag uitgebracht, dat hierachter in extenso is opgenomen.

De heer Heuff maakte aanmerking op den naam van het orgaan en zag liever een zuiver Hollandsch woord gekozen. Mr. Overvoorde wees op de moeielijkheid die dit punt reeds op de eerste vergadering had opgeleverd, toen ook enkelen een zuiverder Hollandsch woord wenschten, doch niemand een beter woord kon aangeven. Mocht de heer Heuff of een der andere leden een beter woord kunnen aangeven, dat even juist het karakter van het orgaan weergeeft, dan zal het bestuur dit gaarne in overweging nemen.

De goedkeuring der rekening en verantwoording wordt op voorstel van den voorzitter aangehouden, daar de penningmeester op het laatste oogenblik verhinderd werd te komen en geen bescheiden aan de Commissie voor het nazien van de rekening heeft toegezonden.

Het woord wordt nu gegeven aan Mr. J. C. Overvoorde, wiens voordracht hierachter afgedrukt is.

Spreker eindigde met de volgende motie voor te stellen:

«De algemeene vergadering van den Ned. Oudheidkundigen Bond, den 22 Juni 1901 te Edam vergaderd, gehoord de inleiding van Mr. J. C. Overvoorde,

verklaart het waken voor het behoud en de goede verzorging van oude kunstwerken een eereplicht van den staat en acht noodzakelijk eene beschrijving der in Nederland nog aanwezige oude bouwwerken en eene wettelijke regeling tot speciale bescherming en verzekering van hun behoud.

Zij draagt aan het bestuur op deze motie ter kennis te brengen van de Regeering.«

De voorzitter brengt namens de vergadering den spreker een woord van dank voor zijne inleiding en stelt voor, de motie bij acclamatie aan te nemen, waarmee de vergadering door een krachtig applaus hare instemming betuigt.

De heer W. Meyer ('s-Gravenhage) betuigde gaarne zijne instemming met de motie, doch maakt bezwaar tegen het spreken van van-

dalisme en meent dat, waar belangrijke bouwwerken gesloopt worden, dit gewoonlijk meer geschiedt uit nooddwang of onkunde.

Jhr. Mr. de Stuers wijst hierbij op den algemeenen toestand, die op lange na zoo rooskleurig niet is als de heer Meyer doet vermoeden, en gelooft dat nog maar al te veel op ernstig te betreuren vandalisme valt te wijzen.

De heer G. J. Honig (Zaandijk) wijst op den toestand van het raadhuis te Jisp en roept hiervoor de medewerking van den Bond in.

Namens het bestuur wordt hierop overweging toegezegd.

De heer Haverkorn van Rijsewijk acht het wenschelijk belangrijke restauraties geregeld in het Bulletin te bespreken.

Mr. Overvoorde wijst op de onvoldoende medewerking hiervoor van de corresponderende leden ondervonden en geeft ook voor het raadhuis te Jisp de commissie in overweging deze in het Bulletin nader toe te lichten.

De heer D. C. Meyer (Amsterdam) hoopt dat het bestuur de motie in adresvorm aan de Regeering zal toezenden, hetwelk door den voorzitter wordt toegezegd.

De heer J. Kalf wenscht bij de beschrijving ook de roerende voorwerpen in kerken en raadhuisen op te nemen.

Mr. Overvoorde verklaart ook dit te wenschen en herinnert aan de bepaling in de wet van Tunis om als tot het onroerend goed te rekenen wat er uit bestemming toe behoort. Een beschrijving van alle in particuliere verzamelingen berustende voorwerpen ontraadt hij echter als te omvangrijk.

Ook de heer Haverkorn van Rijsewijk ontraadt om in de beschrijving te veel op te nemen en vreest dat het hiermede anders zoude gaan als met het Woordenboek der Nederlandsche taal, waarvan het einde niet te voorzien is.

Dr. Hofstede de Groot wijst op het gevaar, dat in Brabant dreigt, waar een klooster de portretten der stichters wil verkoopen.

Over de juridische mogelijkheid hiervan ontstaat een debat tusschen de H.H. Haverkorn van Rijsewijk, Mr. de Vries van Doesburgh en Jhr. Mr. de Stuers.

Bij de nu volgende bestuursverkiezing worden de aftredende leden Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, Jhr. Mr. F. van Rijckevorsel en Mr. J. C. Overvoorde bij acclamatie herkozen.

Als plaats voor de volgende vergadering wordt door het bestuur voorgesteld Amersfoort, dat door de schilderachtige oude poorten, de kerk en het keurig ingericht museum ten zeerste een bezoek zal loonen.

De heer Heuff stelt Nijmegen voor of een andere plaats in Gelderland. Bij de stemming blijken 15 stemmen uitgebracht op Amersfoort en 3 op Nijmegen, zoodat Amersfoort is aangewezen.

Hierna verkrijgt de heer W. J. Tuyn het woord voor eene korte toelichting op de nader te Edam te bezichtigen bezienswaardigheden. Na een kort overzicht van de geschiedenis der stad en van de wijk Volendam, wordt uitvoerig stilgestaan bij de geschiedenis van de Grootte Kerk en het Museum aan de hand van het artikel van spreker in: «Oude Hollandsche steden der Zuiderzee». Ten slotte biedt spreker als herinnering aan de bezoekers een overdruk aan van het door hem in Eigen Haard geplaatst artikel over het museum te Edam.

Met een kort woord van dank aan de sprekers en aan de regerings-commissie sluit de voorzitter even na 3 ure de vergadering, waarna de bezoekers onder deskundig geleide eene wandeling maken door de stad en te 5 ure per trekschuit zich naar Volendam begeven. Ook hier wordt het belangrijkste bezichtigd. Tegen 6 ure vereenigt men zich in hôtel Spaander, waar nog eenige toasts werden uitgebracht. Na afloop bleef men eenigen tijd bijeen in den tuin van het Damhôtel onder de toonen van het concert van Edam's Fanfarekorps door de Regelings-Commissie aan de gasten welwillend aangeboden.

De Secretaris,

J. C. OVERVOORDE.

Derde Jaarverslag

van den

Nederlandschen Oudheidkundigen Bond

1900 — 1901.

De algemeene toestand van den Bond is bevredigend. In het afgelopen vereenigingsjaar traden toe: één vereeniging, twee leden-beheerders en 16 binnenlandsche en 2 buitenlandsche corresponderende leden. Twee correspondenten bedankten, zoodat thans bij den Bond zijn aangesloten 22 vereenigingen en commissies, 24 persoonlijke leden, 92 corresponderende leden in het binnenland en 10 in het buitenland. Het Bulletin wordt aan de 148 leden en corresponderende leden verzonden en aan 35 abonne's, welk aantal waarschijnlijk nog hooger ware geweest, wanneer niet door het zeer beperkt aantal nog in voorraad zijnde exemplaren van No. 1 en 2 van den eerste jaargang van het Bulletin verdere uitbreiding van het aantal abonne's ware tegengehouden.

De financiële toestand geeft, gelijk nader uit het verslag van den penningmeester zal blijken, reden tot tevredenheid, al ware ruimer

kasmiddelen voor een meer actief optreden van den Bond gewenscht.

Op de algemeene vergadering te Dordrecht werd Mr. J. A. Feith als bestuurslid herkozen. In de plaats van Mr. S. Muller Fzn., die verzocht had niet meer voor herbenoeming in aanmerking te komen, werd gekozen de heer F. A. Hoefer. Het bestuur betreurt het verlies van de direkte medewerking van een zoo bekwame en ijverige kracht als het afgetreden bestuurslid, doch moet zijn besluit eerbiedigen bij de vele en tijdroovende werkzaamheden, door hem aan kunst en wetenschap geofferd. Het bestuur verheugt zich in de door Mr. Muller ook na zijn aftreden als bestuurslid toegezegde en zeer gewaardeerde medewerking. In de verdeling der bestuursfuncties had geen verandering plaats, zoodat het bestuur dit jaar aldus was samengesteld: Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, voorzitter; Mr. J. C. Overvoorde, secretaris; Mr. J. A. Feith, penningmeester; Jhr. Mr. F. v. Rijkevorsel en F. A. Hoefer, leden.

Naar aanleiding van berichten over dreigend gevaar voor bouwkundige monumenten werden eenige adressen verzonden, waarvan wij mogen aannemen dat zij medegewerkt hebben tot de nader door de eigenaars of beheerders getroffen maatregelen tot behoud.

De geringe medewerking van een groot deel der corresponderende leden gaf aan het bestuur aanleiding een nieuwe regeling voor te bereiden, waardoor aan allen een speciaal gebied wordt aangewezen, waarop het hen gemakkelijker zal vallen hun steun te verleen. Deze regeling is echter nog slechts in voorbereiding en zal later aan de leden worden ter kennis gebracht.

Met het bestuur van het Kon. Aardrijkskundig Genootschap werd van gedachten gewisseld over maatregelen tot behoud der Hindoe-monumenten op Java. Het bestuur vernam hierbij met groote waardeering de reeds door het Genootschap gedane stappen, die bekroond werden door de bekende gunstige beschikking van den Minister van Koloniën, vermeld in Bulletin II bldz. 174. Ook met andere vereenigingen werd over oudheidkundige belangen in verbinding getreden.

Het door den Bond uitgegeven Bulletin gaf de krachtigste uiting van de werkzaamheid van den Bond. Verschillende onderwerpen van algemeen oudheidkundig belang vonden hierin bespreking en van vele zijden mocht de redactie medewerking ondervinden. Ook dit jaar konden weder verschillende afbeeldingen van beeldhouwwerken worden opgenomen uit de zoo welwillend door den heer P. Haverkorn van Rijsewijk ter beschikking gestelde reproducties. Onder de medewerkers van het Bulletin behoorden, behalve de redactie bestaande uit de H.H. E. W. Moes, Mr. J. C. Overvoorde en A. Pit, de H.H. Mr. P. C. J. A. Boeles, Dr. A. Bredius, E. H. Baay, C. L. van Balen, C. W. Bruinvis, Dr. H. J. de Dompierre de Chaufepié, Jhr. Mr. C. H. C. Flugl van Aspermont, Dr. M. Friedländer, Mr. J. A. Feith, J. J. Graaf, P. Haverkorn

van Rijsewijk, J. A. Heuff, Dr. M. E. Houck, Dr. C. Hofstede de Groot, J. Kalf, A. O. van Kerkwijk, G. J. Landweer Jr., Dr. W. Martin, D. C. Meyer Jr., Mr. S. Muller Fzn., H. G. A. Obreen, C. H. Peters, Prof. Jhr. J. Six, W. Steenhoff, Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, P. A. von Saher en M. G. Wildeman. De verschillende bijdragen deden den omvang van het Bulletin van 184 bladzijden voor No. 1—5 van den eersten jaargang steigen tot 220 bladzijden voor No. 1—5 van den jaargang 1900—1901. Door het toenemen van leden en abonné's moest de oplage van het Bulletin belangrijk worden vergroot. Het Bulletin vond geregeld bespreking in binnen- en buitenlandsche bladen.

Voor de voorbereiding der algemeene vergadering werd in overleg getreden met den heer W. J. Tuyn te Edam. Eenige heeren werden uitgenoodigd eene commissie van ontvangst te vormen. Gaarne brengt het bestuur haren dank aan de leden dezer commissie voor de welwillende medewerking en de uitstekende voorbereiding van deze vergadering,

Namens het bestuur:

MR. J. C. OVERVOORDE, *secretaris*.

Het heeft Hare Majesteit de Koningin behaagd, het beschermvrouwschap over den Ned. Oudheidkundigen Bond te aanvaarden.

Toegetreten als lid van den Ned. Oudheidkundigen Bond:
«Gelre» Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis oudheidkunde en recht.

Bescherming van Monumenten.

Lezing, gehouden op de vergadering van den Nederl. Oudheidkundigen Bond, te Edam den 22 Juni 1901 door MR. J. C. OVERVOORDE.

In de laatste jaargangen van het Bulletin van den Bond gaf ik een meer uitvoerig overzicht van de buitenlandsche wetgevingen op het gebied der bescherming van monumenten en van hetgeen hiervan voor

ons land het meeste gewenscht te achten is. Dit artikel verscheen later afzonderlijk en vond aankondiging of bespreking in verschillende bladen. Het daarin besprokene hoop ik derhalve in dezen kring van oudheidsvrienden bekend te mogen achten, zoodat ik mij thans tot enkele hoofdpunten kan bepalen.

Voor eene tot in bijzonderheden afdalende bespreking is het hier ook minder de aangewezen plaats en ik acht het ook niet gewenscht om reeds nu over onderdeelen te gaan redetwisten, zoolang voor de hoofdzaak zelf nog te strijden valt. Is eenmaal de beer geschoten, dan is het nog tijd genoeg om over de verdeeling van den huid te gaan redetwisten.

Ik wil mij daarom beperken tot twee hoofdzaken, n.l. de noodzakelijkheid tot het in het leven roepen van eene Commissie voor de monumenten en van het voorbereiden van speciale bepalingen, die het voortwoekerend vandalisme, dat tal van monuminten met ondergang bedreigt, kan keeren of althans beteugelen. Wanneer we hiervan eenstemmig de wenschelijkheid erkennen, dan is de eerste stap gedaan in de goede richting en hebben wij slechts den strijd met kracht en volharding te voeren om de wenschelijkheid ook tot werkelijkheid te brengen.

De belangstelling voor de goede voorbeelden onzer oude burgerlijke bouwkunst in ruimer kring dateert nog slechts van betrekkelijk korten tijd. Kerken en openbare gebouwen, nu ja, daaronder waren er eenige, waarvan men zóó dikwijls had gehoord, dat zij kunstwerken te noemen waren, dat de burgerij het langzamerhand zelf was gaan gelooven, — om van het begrijpen nu nog maar niet te spreken; doch gewone oude burgerhuizen, dat ook die kunstwaarde konden hebben en oneindig hooger stonden dan de zoet gepleisterde met koekenbakkerskrullen opgesierde nieuwe baksels, dat was nog slechts tot enkelen, meer ontwikkelden, doorgedrongen. Nog kort geleden werd men in de kleinere steden met onverholen verwondering aangehaapt, wanneer men een sierlijken ouden gevel wat opmerkzaam gadesloeg.

Eenige schilders kozen de aardige stadsgezichten tot dankbaar onderwerp voor hun kunst, doch de goegemeente bleef koud voor de gebouwen zelf, en met de huizen deelden tal van kerken en openbare gebouwen in de algemeene onverschilligheid.

De oudheidkundigen voelden zich over het algemeen eerst in de laatste plaats hiertoe aangetrokken en onder de architecten waren degenen, die de oude bouwkunst met ernst bestudeerden, klein in aantal en met namen te noemen.

Werkelijk belangstellenden ontbraken niet, doch hun kring was klein en zij wisten geen belangrijken invloed te oefenen. Wij hebben slechts te wijzen op den tijd van de ontmanteling der steden en de

opheffing der stadsaccijnsen, toen bij tientallen de oude poorten verdwenen, zonder dat een algemeen protest werd geuit. Later kwam er meer belangstelling door de periode van hoogere kunstwaardering, ook gesteund door de mode om de aantrekkelijkheid van tentoonstellingen te verhoogen door het bouwen van quasi-antieke marktpleintjes en straten. In verschillende plaatsen werden door bouwkundige vereenigingen of beheerders van prentverzamelingen tentoonstellingen gehouden van oude gebouwen en door de oudheidkundige vereenigingen werd ook aan de oude bouwkunst meer belangsstelling gewijd. Zoo werd ook langzamerhand de behoefte meer gevoeld om plaatselijk alle gegevens te verzamelen en verschenen naast de serie oude gebouwen van de Mij van bouwkunst, o. a. detailstudies of uitgewerkte lijsten van Delft, Dordrecht, Deventer, Zutphen en op grooter schaal voor Noord-Holland, de bekende serie van van Arkel en Weissman, waaraan trots de gebreken, de verdienste niet mag ontzegd worden, dat het een rijke bron van gegevens heeft bijeengebracht, onmisbaar voor de studie der Oud-Hollandsche bouwkunst.

De tijdelijke exposities van teekeningen werkten uitstekend om de belangstelling voor het nog behoudene te verhoogen; in Dordrecht werd eene dergelijke tentoonstelling in $5\frac{1}{2}$ dag door ruim 2000 personen bezocht; blijvender echter is de goede werking van gedetailleerde en met een aantal illustraties versierde beschrijvingen.

Doch niet alleen voor het wekken van belangstelling zijn deze zeer gewenscht, zij zijn onmisbaar voor de studie der bouwkunst en noodzakelijk als legger van hetgeen nog in wezen is, zonder welke het onmogelijk is om bij tijds maatregelen tot behoud te nemen.

De behoefte dringt zich meer en meer naar voren, nu door de gewichtige diensten ons door de pers, — en hierbij is de N. Rotterdamsche Courant in de eerste plaats te noemen, — bewezen, de eigenaars zelf beginnen terug te dienen voor te recht als vandalisme gebrandmerkt slooperswerk. Niet zoozeer tegen het vandalisme zien zij op, als tegen de op-de-kaak-stelling als deze ruchtbaar wordt. Tijdig ingrijpen kan dus helpen en hoeveel ten goede hierbij kan gedaan worden, door de eigenaars te overtuigen van de waarde van den bouw, bewijzen onder meer de Boddelpoort te Nijmegen, de kerk te IJpendam en de althans gestaakte slooping van de N. Z. kapel te Amsterdam.

Maar niet steeds kan tijdig worden ingegrepen en niet steeds zijn de eigenaars bereid het oor te leenen en zich te doen behoeden voor vandalisme of langzame vernietiging der gebouwen door gebrek aan onderhoud. Nog kort geleden zijn in Kampen en Montfoort hoogst belangrijke oude burgerbouwwerken vernietigd, de interessante oude kerk te Rijnsburg wordt bedreigd, oude kasteelen als Doorwerth, Assenburg,

Hoensbroek enz., worden onvoldoende onderhouden en in de oude bisschopsstad, waar rijke kerkelijke en burgerlijke musea blijken geven belangstelling voor kunst te bezitten, wordt er ernstig over gedacht om de oude St. Janskerk af te breken om plaats te maken voor een nieuw stadhuis!

Waarlijk geen wonder dat steeds meer stemmen gehoord worden om te redden, wat nog te redden valt. In «De Gids» behandelde de heer Tutein Nolthenius, kort na mijn artikel in het Bulletin, hetzelfde onderwerp en op de laatste vergadering van Gelre riep de heer Gimberg hiervoor de aandacht in.

In nagenoeg alle beschaafde staten zijn reeds sinds lang beschrijvingen van monumenten van rijkswege ter hand genomen en zelfs Portugal, Egypte, Engelsch-Indië en Rumenië zijn ons hierbij verre vooruit. In België, waar men althans voor de kerken steun vindt in het K. B. van 1824, werd reeds lang op eene speciale wet aangedrongen en werd door minister Beernaert op het achaeologisch congres te Gent de indiening hiervan toegezegd.

Nederland komt geheel achteraan, of liever is zelfs nog nauwelijks begonnen om in beweging komen. Nog kort geleden schreef een der buitenlandsche deskundigen, de conservator van de Rijnprovincie, Prof. Clemen te Dusseldorf, dat hij eerst na een bezoek aan ons land zelf had begrepen hoeverre wij hierin ten achteren waren en op het Kunsthistorisch Congres te Lübeck in 1900, waar ik zitling had in de commissie voor het ontwerpen van een adres om aan te dringen op uitbreiding van de ook daar nog zeer onvoldoende maatregelen tot bescherming van oude monumenten, werd over de bij ons in de eerste plaats noodzakelijke regelingen zelfs niet gesproken, omdat men die als van zelf vaststaande voor beschaafde staten buiten bespreking meende te kunnen laten!

Zal ik thans nog in dezen kring moeten betoogen dat de meesterwerken der oude bouwkunst evenzeer aanspraak mogen maken op waardecning en bestudeering als de kunstwerken op ander gebied? Doch hoe is dit gebied te overzien, zoolang niet alle gegevens voor de studie zijn verzameld? Reeds voor de studie alleen is een legger onontbeerlijk, en hoe onmisbaar die is voor het behoud der kunstwerken bewijst het feit, dat trots de herhaalde aanschrijvingen aan de gemeentebesturen, jaarlijks belangrijke gebouwen verdwijnen, zonder dat zelfs nog in tijds de hoogstnoodige opmetingen vervaardigd kunnen worden.¹⁾ Het gewone antwoord is dan, dat men niet wist, dat de gebouwen kunstwaarde hadden of belangrijk waren voor de geschiedenis van de bouwkunst. Dit antwoord zou onmogelijk zijn, indien de monumenten waren beschreven

¹⁾ Hierover klaagt ook het Gentsch Volksblad naar aanleiding van het afbreken van een belangrijken gevel aan den Steendam.

en aan elk gemeentebestuur lijsten waren verstrekt van de onder hun gebied belangrijke gebouwen.

De personen, die geroepen zijn om voor het behoud der kunstwerken te helpen waken, door althans kennis te geven van dreigend gevaar, zijn niet altijd juist de geschiktste beoordeelaars hiervan.

Eene beschrijving der monumenten zal niet alleen een belangrijke hulpbron zijn voor de studie, maar zal ook de besturen beter dan nu in staat stellen de hand te houden aan de aanschrijvingen, en door van de plaatsing op de lijsten ook kennis te geven aan de eigenaars van de gebouwen. zal men hun belangstelling wekken en althans voorkomen dat, gelijk nu, velen uit onkunde en gebrek aan kunstgevoel, zonder opzettelijk vandalisme, een schat van kunstwerken onherroepelijk voor het land doen verloren gaan. Door tijdige kennisgeving bij gevaar, zal men althans wat door overreding te redden is, kunnen behouden, en, ik wees er reeds op, hoe het laatste jaar alleen reeds toont, dat bij ernstig pogen althans niet altijd het succes is uitgesloten. Ik zou u enkele voorbeelden kunnen noemen van gebouwen, die ten ondergang waren opgeschreven, doch waarvan de eigenaars, na op het belang van hun bouw te zijn gewezen, dien niet alleen in stand hielden, doch zelfs zich niet onbelangrijke kosten voor verbetering getroostten. Zonder tijdig ingrijpen waren die kunstwerken voor goed verloren gegaan; doch juist dit ingrijpen is alleen mogelijk bij tijdige kennisgeving.

Aan wie nu die beschrijving op te dragen? Het overlaten aan particulieren is onmogelijk; daarvoor zijn wij reeds te ver ten achteren. Ook is eenheid in de bewerking vereischt, en deze is alleen door centrale leiding te verzekeren. Een algemeene beschrijving gaat boven de persoonlijke en financiële krachten der vereenigingen en bij particuliere beschrijvingen zullen steeds gedeelten ongedaan blijven. En toch is juist hierbij het volle nut der beschrijving eerst te verkrijgen, als die het geheele land omvat. Dit neemt echter niet weg dat bij eene algemeene beschrijving veel nut getrokken kan worden van de reeds nu verzamelde gegevens en dat hierbij veel hulp kan verleend worden door plaatselijke vereenigingen en deskundigen, op wier medewerking naar ik vertrouwd niet te vergeefs een beroep gedaan zoude worden. De grootste steun zoude ongetwijfeld gevonden worden in de hoogst belangrijke verzameling gegevens, welke nu reeds door de afd. R. en W. is bijeengebracht, en die een kern vormen voor eene algemeene beschrijving. Deze verzameling is echter slechts een begin, zij het een hoogst belangrijk begin, daar slechts naarmate de gelegenheid zich voordeed of ingrijpen dringend geëischt werd, opnemingen zijn vervaardigd. Voor eene algemeene beschrijving, hoezeer steeds door den kundigen referendaris gewenscht, ontbraken krachten en geld.

Deze beschrijving kan alleen door eene geregelde opname van

staatswege of met steun van den staat verkregen worden. Dit kan op drie wijzen geschieden, door opdracht aan reeds bestaande, of aan nieuw te benoemen ambtenaren of aan eene speciale commissie.

Het eerste is moeilijk uitvoerbaar, bij de andere reeds aan de ambtenaren opgedragen werkzaamheden, die voor nieuwe opdrachten weinig tijd laten. Ook geldt het hier een werk van speciale kennis en vooral van groote toewijding, die slechts bij weinig cathategoriën van ambtenaren als regel te verwachten is.

Aanstelling van speciale beambten zoude hooge kosten vereischen, daar alleen hoog ontwikkelde personen hiervoor geschiktheid bezitten, en is ook ongewenscht, daar de keuze hierdoor te beperkt zoude zijn en de samenwerking met belangstellenden en vereenigingen allicht meer bezwaren zoude opleveren.

Het komt mij daarom gewenscht voor de beschrijving op te dragen aan eene speciale commissie, samengesteld uit architecten en oudheidkundigen. Beiden afzonderlijk moeten half werk leveren. Men late dan ook de steenen voor zich zelf spreken, doch verwaarlooze niet de hulp ons door de historische en oudheidkundige studieën geboden, om huu stem duidelijker voor ons verstaanbaar te maken.

Eene benoeming door den Staat komt mij hierbij verkieselijk voor boven het alleen verleenen van geldelijken steun aan eene particuliere commissie, daar de Staatscommissie met meer kracht zal kunnen optreden en met meer recht den onontbeerlijken steun zal kunnen inroepen der verschillende autoriteiten.

Eenige kosten zullen aan dit werk ongetwijfeld verbonden zijn, doch deze kunnen gering zijn, als de leden onbezoldigd blijven en alleen reis- en verblijfkosten genieten. Alleen de secretaris, die de stuwende en blijvende kracht moet worden, zoude vast salaris moeten ontvangen. Waar voor verplaatsbare kunstvoorwerpen belangrijke bedragen voor aankoop en bewaring worden uitgegeven, mogen de geringe kosten, die rijkelijk opgewogen worden door het nut, geen beletsel zijn, en dit te minder daar op de begrooting zelf onder art. 197 van de VII^{de} afd. van hoofdstuk V hiervoor sinds jaren een post is uitgetrokken.

Ten slotte nog een krachtig en hoopgevend argument: niet slechts zien wij in het buitenland overal het nut der beschrijving erkend en belangrijke bedragen hiervoor uitgetrokken, maar onze eigen regeering heeft, zij het niet voor ons land, het lang, te lang verwaarloosde ter hand genomen. Bij ordonnantie van 18 Mei, opgenomen in de Java Courant van 21 Mei l.l. is voor Java en Madoera eene commissie ingesteld voor het samenstellen van een archaeologische en architectonische beschrijving, het in teekening brengen en fotografeeren der oudheden, het vervaardigen van afgietsels en het aangeven van middelen om de monumenten voor verval te behoeden (zie N.R.Ct. van 18 Juni l.l. 2° Blad A.)

Waar Nederland eindelijk voor Indië zijn eereplicht heeft erkend, daar hebben wij het recht te hopen, neen te verwachten, dat ook aan de scheppingen der Oud-Nederlandsche bouwkunst niet langer onthouden zal worden, wat voor Indië reeds als noodzakelijk is erkend.

Ik kom thans tot het tweede punt, de wettelijke bescherming, doch wil mij hier, waar ik in de eerste afdeeling onwillekeurig uitvoeriger werd, zooveel mogelijk beperken.

Tegenover gemeente- en provinciale besturen staan althans aan een welgezinde regeering eenige hoewel niet afdoende middelen ten dienste om vandalisme te keeren, gelijk ik in het Bulletin uitvoerig behandelde; doch tegenover kerkbesturen en particulieren ontbreekt elke dwang en in hun handen zijn de monumenten geheel vogelvrij en helaas maar al te veel worden de gevolgen hiervan ondervonden. De vreemde deling, die onze kunstschat kent en waardeert, staat verbaasd over de hier geldende onverdedigbare zorgeloosheid. En toch geldt het hier een groot volksbelang, daar het bestaan wordt bedreigd der oude kunstwerken, waarvan de studie de opbouwende kracht is voor latere kunstenaars, en waarvan het behoud door Vuylsteke in den raad van Gent in 1871 werd genoemd «een noodwendigheid,» als van «onvergankelijk levende gedenkteekens, die aan het volk dagelijks en standvastig herinneren dat er een voorgeslacht geleefd heeft, welk beziel was met fieren vrijheidszin, dat hier gewerkt, geleden en gestreden heeft, en dat wel waardig is, dat het nageslacht zijne kloeke voorbeelden onthoude en navolge.» «De oude gedenkstukken, (gelijk hij in de zitting van Juni 1872 herhaalde) door onze voorvaderen opgericht, die zoovele historischebladen (zijn), wier getuigenis in 't algemeen zekerder is dan die der kronyken, en zich klaarder door allen zonder onderscheid doen verstaan, — (omdat) zij spreken niet alleen tot het verstand, maar tevens tot het oog.»

Zij geven ons niet slechts veredelende voorbeelden uit de geschiedenis der bouwkunst, maar doen ons doordringen in het leven zelf, dat in de muren werd geleefd en voeren ons terug tot de kern van de geschiedenis der beschaving.

Het zijn ook de adelsbrieven van het ambacht, die niet minder dan de meesterwerken van andere kunsten de basis vormen van onze aanspraken op een hooge plaats in de rij der ontwikkelde volkeren.

Geen volk, dat onder de ontwikkelden gerekend wil worden, mag dulden dat de meesterwerken van oude bouwkunst moedwillig worden vernield of door onvoldoend onderhoud met zekerheid den ondergang worden prijsgegeven.

Reeds te lang heeft Nederland deze eereplicht verwaarloosd. Wel worden jaarlijks niet onbelangrijke bedragen toegestaan voor subsidies en onderhoud in eigen beheer van eenige monumenten (f 67.500

en f 17.500), doch om te voorkomen dat naast de enkele gebouwen die gerestaureerd worden, de groote massa wordt vernield of langzaam verwordt, daarvoor zijn tot heden geen ernstiger pogingen gedaan, dan het uitvaardigen van een aantal ministerieele circulaire's, die door de betrokken besturen voor kennisgeving werden aangenomen.

Het is thans meer dan tijd dat overgegaan wordt tot krachtiger bescherming. Dagelijks worden oude bouwwerken bedreigd door stadsuitbreiding en bouwwoede. Andere worden door onkundigen onkenbaar verminkt of geheel verwaarloosd. Het is onze plicht met kracht op beschermende maatregelen aan te dringen en als één man pal te staan in den strijd, zoolang nog één monument blootgesteld is aan langzaam verval of snelwerkende vernieling.

Reeds is eenig succes verkregen door de pogingen van belangstellende oudheidkundigen en vereenigingen, die een krachtigen steun vonden bij de pers, bij hun pogen tot behoud, en met de geringe middelen is gewoekerd door den referendaris van K. en W., die door zijn erkende groote werkkraft en onbegrensde toewijding althans voor een deel wist te vergoeden wat de wetgeving ons onthoudt. Jaren lang was hij nagenoeg de eenige die optrad voor het behoud der kunstwerken en, nu in ruimer kring het belang hiervan wordt erkend, is hij nog steeds hun krachtigste verdediger. Doch wat hij hierin bereikte was buiten de verplichtingen van zijne betrekking verbonden. Mag nu de wetgever zich nog langer gedekt achten door hetgeen een ambtenaar buiten zijn engere ambtstaak verricht? En vooral thans, nu door de verkiezing te Weert de directe medewerking van Jhr. de Stuers aan het departement moet ontvallen? Als ambtenaar zal hij worden vervangen, doch moeilijk zal het zijnen opvolger vallen om in stuwende kracht, in tal van relaties en in het tegen ieder met kracht verdedigen der hem toevertrouwde belangen, ook maar van verre zijnen voorganger nabij te streven.

Door hem werden tal van monumenten gered, door de plaatselijke belangstellenden op te wekken en door de aanvragen om bijdragen van het Rijk te steunen, of door er een nuttig gebruik voor te vinden in 's lands dienst, zooals voor de Vleeschhal te Haarlem, de Sassenpoort te Zwolle, de Abdij te Middelburg, de Kanselarij te Leeuwarden, het Slot te Medemblik en het Prinsenhof te Delft.

Het behoud van dergelijke kunstwerken mag echter niet worden overgelaten aan het meer of minder succes van het streven van één persoon, maar moet boven alle personenkwesties een verzekering vinden in de krachtige bescherming der wet.

Hoever deze zich zal uitstrekken, wensch ik thans niet te bespreken. Mijn gedachten hierover heb ik reeds vroeger ontvouwd. De strekking van de wet zal moeten zijn om, met zoo weinig mogelijk belemmering voor de bezitters, het behoud der belangrijkste kunstwerken te verzekeren.

Een rijke ervaring uit andere landen staat den wetgever hierbij ten dienste en in de Commissie voor de beschrijving, aan wie ook de verzorging en de middelen tot behoud ter harte zullen gaan, zal de wetgever een kundig voorlichter vinden.

Vóór alles is thans noodig een beschrijving van wat nog behouden is. De hierover te verwachten verslagen en de ervaringen, hierbij op te doen, zullen van zelf er toe leiden, dat de noodzakelijkheid van speciale beschermende bepalingen in steeds ruimer kring zal doordringen. Moge dit er toe leiden, spoedig voor ons land krachtige maatregelen tot bescherming der kunstwerken te treffen, waardig aan het belang der zaak en de eervolle plaats, die ons land vele jaren op bouwkundig gebied bekleed heeft.

Berichten over Nederlandsche Musea.

Nederlandsch museum voor geschiedenis en kunst.

AANWINSTEN.

In het September-nummer van dezen jaargang behandelde ik het oude Delftsche aardewerk. Ik eindigde toen met er op te wijzen, dat de verzameling zwak was in het veelkleurige, en wel in dat waar zich de kleuren helder en krachtig onder het glazuur vertoonen en dus in het volle vuur werden verkregen. Sedert kochten wij twee stukjes van den allereersten rang uit de fabriek «de Roos»: een kleine fleschvormige pul met dubbel gewelfden buik, over de geheele lengte geribd, met een zeer karakteristiek Perzische versiering, en een schaaltje met bloemen en vogels; de teekening van beide voorwerpen in donkerblauw, licht groen, paars en rood. Is de Perzische versiering van de pul, misschien aan een tapijt ontleend, wegens de groote zeldzaamheid op Delftsch fabrikaat, reeds merkwaardig, uit technisch oogpunt valt vooral de kwaliteit van het rood te roemen.

De fabriek «de Roos» schijnt haar krachten aan het verkrijgen van verschillende nuances van rood gewijd te hebben. Op twee groote potten in onze verzameling zien we het rood zeer flets gehouden, op de pul vinden wij het in een donkere warme tint, op het tweede onlangs aangekochte voorwerp, het schaaltje, is het rood heller en koeler. De effecten door de drie nuances bereikt zijn verrassend en wat wij in geen andere oude Delftsche fabriek aantreffen, is de onberispelijke wijze waarop het rood de vuurproef doorstond; nergens een misbakking, een begin van verbranden, een verlopen van de verf.

Voor de verzameling Italiaansch aardewerk werd aangekocht een vaas uit de vroeg-renaissance, 15^e eeuw, met gestyleerd bladornament in diep blauw, paars, groen en geel, zeer solide en hard van email, met vrij magere glazuur. De vorm is eenigzins gedrongen, recht op en neêr gaand met zeer korten hals; twee zware getordeerde ooren geven aan het voorwerp een massief aanzien. Over het algemeen komen de kleuren van het email en ook de stijl van de versiering overeen met die welke men in de 16^e eeuw bij het Caffaggiolo aardewerk vindt; men komt er echter van terug het 15^e eeuwsche goed naar fabrieken in te deelen, nadat opgravingen geleerd hebben, dat in de vroegere perioden de verschillende fabrieken nog geen bepaald type hadden aangenomen.

Evenmin kan men tot een bepaald fabriekaatsbrengende schotels of vazen met gegraveerde versiering (a stecco of sgraffiato) welke in de 15^e eeuw veel gemaakt werden en welke in de 16^e en 17^e eeuw nog soms een zeer gelukkige versiering aanbieden. De grondaarde van een dergelijken, thans in de verzameling aanwezigen, schotel is rood en doet denken aan onze gewone pottenbakkersaarde. Daarover is, in een dunne laag, een witte aardsoort gebracht waarin het ornament werd gegraveerd. Alles is gedekt door een helder blinkende glazuur. Onze schotel, welke uit de 16^e eeuw dateert, vertoont dolfijnvormige krullen, donker paars en bruin-geel gekleurd, met hier en daar wat licht groen, waartegen het te voorschijn tredende rood van den ondergrond een zeer warm effect maakt. De schotel is een zeldzaam beschaafd specimen van deze techniek die met eenvoudige middelen veel kan bereiken.

Niet minder gelukkig waren wij met den aankoop van een klein wandtapijt, een verdure, vertoonende een zaaisel van kleine wilde hyacinthen en klokjes, waartegen in het midden een panter en aan de vier hoeken kleine roofvogels en papegaaien uitkomen, alles op een donkerblauwen achtergrond. Fransch of Vlaamsch werk uit de 15^e eeuw.

Ten slotte wil ik nog vermelden een Madonnabeeld van witte zandsteen, uit de 14^e eeuw. Er was uit dit tijdperk nog geen beeldhouwwerk van eenige beteekenis in ons museum. De aangekochte Madonna, zonder van den eersten rang te zijn, vertegenwoordigt op zeer voldoende wijze een strooming in de beeldhouwkunst, welke, als een verval van den dertiende eeuwschen bloeitijd is te beschouwen, maar welke van den anderen kant de voorbode was van een nieuwe, meer naturalistische richting. De breede monumentale plooiën van de 13^e eeuw zijn verdwenen, de schameler behandeling van de dunne bekleedingsstof in smalle plooiën van weinig sprekend relief, bewijst een meer getrouwe navolging van de natuur; ook het haar is niet meer in groote massa's gebeeldhouwd, maar vertoont een zorg-

vuldig neervallen als van dikke draden. Het Kind van de Madonna, vroeger in majesteit, meest in zegenende houding weergegeven, is een eenvoudig wicht geworden, spelende, bij ons exemplaar naakt, op de armen van de moeder. Van de polychromie is bij onze Madonna helaas weinig overgebleven, maar toch voldoende om na te gaan, dat die zeer sober geweest moet zijn, aangebracht op een wijze dat de steen als grondmaterie haar werking en effect bleef behouden.

A. Prr.

Mauritshuis te 's Gravenhage.

In het Mauritshuis is een schilderij geplaatst, dat te Londen voor het museum is aangekocht.

Het is een werk van den schilder Michiel Sweerts, die tot heden in geen onzer musea door een schilderij was vertegenwoordigd. Zijn prenten zijn trouwens meer bekend dan zijne schilderijen, hoewel de laatste in den laatsten tijd meer en meer voor den dag komen. Hier te lande bezit de heer Hoogendijk te 's-Gravenhage er reeds sinds eenige jaren een, en nog onlangs bracht dr. Bredius er twee uit Moskou mee, terwijl er in den kunsthandel te Londen voor eenige maanden weer een nieuw stuk voor den dag kwam. In het geheel zijn thans een tiental stukken van Sweerts aan te wijzen.

Hoewel Sweerts geen schilder van den allereersten rang is, neemt hij toch onder de «Roomse schilder bent» zijner dagen wel degelijk een goede plaats in. Van zijn leven is ons weinig anders bekend, dan dat hij misschien een Brusselaar was en zich omstreeks 1650 in Italië ophield. Hij noemt zich steeds Cavalier Sweerts, of Sweerts eques, en schijnt dus van adel te zijn geweest.

Zijne tafereelen zijn prettig en bovenal flink geschilderd. Het schilderij op het Mauritshuis stelt een echt Italiaansch tafereel voor. In een landschap, dicht bij een huis, waar wat schapen en een ezel in de schaduw liggen uit te rusten, zit een jonge man, het bovenlijf naakt, zijn toilet te maken, terwijl aan zijn voeten een jongetje ligt te slapen. Op den achtergrond nog een paar figuurtjes, op den voorgrond wat kippen en een slapende hond. Een echte siesta dus. Het schilderij behoort tot Sweerts' goede stukken en kan een welkome aanwinst voor het Mauritshuis genoemd worden.

(N. R. Ct)

Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage.

Het Koninklijk Penningkabinet in den Haag heeft weder een zeer belangrijk geschenk ontvangen. De heeren Prof. Jhr. Dr. J. Six en Jhr. W. Six hebben namelijk ten geschenke aangeboden een volledige serie oude munten van Lycia en van het eiland Cyprus, afkomstig uit de beroemde verzameling van hunnen vader, Jhr Dr. J. P. Six.

(*N. R. Ct.*)

Haarlem.

Te Haarlem is door eene commissie aan het Gemeente-bestuur verzocht om in het Prinsenhof een museum van oudheidkundige voorwerpen in te richten.

(*N.R.Ct.*)

Museum te Nijmegen.

De raad der gemeente Nijmegen heeft het aan de commissie voor het museum voor 1901 verleende crediet met f 250.— verhoogd, opdat zij zal kunnen aankopen een zeldzaam fraai Romeinsch glazen kannetje, van zeer fijne bewerking, volkomen gaaf en ongeschonden, dat aldaar is opgegraven op den Hunerberg.

(*N. R. Ct.*)

Museum te Zutphen.

In de onlangs gehouden algemeene vergadering van de vereeniging «Zutphen Vooruit» bleek uit eene mededeeling van het bestuur, dat het plan, om te Zutphen een museum van oude kunst en kunstnijverheid te stichten, van deze vereeniging uitgaat.

Het doel is, om hetgeen de gemeente Zutphen zelve van dien aard reeds op een paar zalen van het Wijnhuis bezit, tot een grooter museum uit te breiden, zooals o. a. te Dordrecht het museum op de Groote Hoofdspoor is tot stand gekomen, waar aanvankelijk veel minder belangrijke voorwerpen dan te Zutphen aanwezig waren.

Door den voorzitter, den heer C. Schillemans, werd meegedeeld, dat naar aanleiding van een onderhoud, hetwelk een drietal leden van het bestuur met den burgemeester over dit onderwerp gehad hadden,

verwacht mag worden, dat het gemeentebestuur zijne gewaardeerde medewerking aan het plan zal verleenen.

Blijkt dit het geval, dan zal een beroep op de vele leden van «Zutphen Vooruit» en andere belangstellenden worden gedaan, om voorwerpen voor dit museum ten geschenke of in bruikleen te mogen ontvangen.

Op een desbetreffende vraag deelde de voorzitter nog mede, dat het in de bedoeling van het bestuur ligt, om zich van de medewerking der Geldersche Vereeniging voor Kunstnijverheid te verzekeren, welke voor hare met 1 Mei a.s. alhier te openen school veel belang bij een dergelijk museum heeft.

(N. R. Ct.)

Oude Monumenten.

Oude Stadhuis te Amsterdam.

Door de Ned. Oudheidkundigen Bond werd 5 Juli l.l. met het Kon. Oudheidkundig Genootschap, de Mij van Bouwkunst, Architectura et Amicitia en Arti een meeting gehouden om propaganda te maken voor het idee om, nu het stadhuis te Amsterdam vergroot zou moeten worden, het oude stadhuis, het meesterwerk van van Campen weder in gebruik te nemen.

Bank van leening te Amsterdam.

Men klaagt te Amsterdam over vandalismen. Iemand heeft opgemerkt, dat van twee ramen der onderpui van het Paleis het traliwerk is weggenomen en dat de kleine ruitjes worden vervangen door spiegelglas. Het H.bl. wijst erop, dat reeds jaren lang andere ramen aan die pui zóó zijn veranderd.

Maar het blad heeft een ander vandalisme opgemerkt. Het oudste der niet-kerkelijke gebouwen van Amsterdam, het gebouw der Stadsbank van leening, is op ergerlijke wijze toegetakeld.

«Zooals men zich zal herinneren — schrijft het H.bl. — is een gedeelte van het gebouw, waarvan wij eenigen tijd geleden de geschiedenis in herinnering brachten, bestemd tot kliniekklokale. In verband

daarmede moesten eenige vensters in den muur aan de Enge Lombardsteeg worden vergroot. Maar zooals gezegd, dat het cachet daarmede zou lijden, daarvoor behoefde men niet te vreezen.

En wat is thans geschied? De zijmuur is tot ruim een verdieping hoogte met cement bepleisterd, en daarboven is een eenige meters breede band witgekalkt, over de geheele lengte van den zijgevel.

Waartoe was dat noodig?

Wij herinneren ons, dat toen de verbouwing van de Bank van leening in een vergadering van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap door den heer Ganderheyden was ter sprake gebracht, wij met eenige ongerustheid schreven, dat voor het ten behoeve der verbouwing uitgetrokken bedrag van f 5000 niet zooveel kon worden verbouwd, maar dat met die som wel zeker nog heel wat onheil kon worden gesticht, daarbij wijzende op het afschrikwekkend voorbeeld dat zich aan den overkant van den O.Z. Voorburgwal bevindt: de «Agnietenschool.»

«Tot een juist begrip — zoo voegden wij destijds daaraan toe — zij hier herinnerd, dat toen in het vorige jaar laatstgenoemd gebouw weder van bestemming veranderde en van openbare school voor jongens werd ingericht tot meisjesschool, de voormalige kapel van het St. Agnietenklooster, waarin later het Athenaeum Illustre zijn zetel had en de stadsboekerij was gevestigd, deerlijk werd misvormd. Toen toch werd buiten het gebouw, tusschen de Gothische ramen, aangebracht een ijzeren wenteltrap, in den vorm van een reusachtigen kurkentrekker, terwijl een uitbouwsel, waarvan eenige kleine raampjes de bestemming doen vermoeden, als een loofhut naast het dak op stutten werd geplaatst, alles zich verheffende hoog boven het mooie hardsteen poortje, dat eertijds diende als toegang tot den Stadstimmertuin, toen deze was gevestigd ter plaatse waar nu de Doelenstraat is, vóór de overbrenging naar de Tuinstraat.

Dat onze ongerustheid in verband met de verbouwing van de Bank van leening niet ongegrond was is inmiddels gebleken.

Het is ons niet bekend, wat het gevolg geweest is van de inmenging der commissie, die zich voor dergelijke gevallen heeft gevormd uit het Kon. Oudheidkundig Genootschap, welke commissie zich op uitnoodiging van den voorzitter van het Genootschap, prof. jhr. dr. J. Six, zoo mogelijk op de hoogte zou stellen van de plannen van het gemeentebestuur en in deze naar omstandigheden zou handelen. Bij die gelegenheid werd door den heer Six medegedeeld, dat de verbouwing hier vermoedelijk niet het uitwendige, doch slechts het inwendige zou betreffen.

In den gemeenteraad deden bij de behandeling der voordracht de heeren Sterck en Bleys hun waarschuwende stem hooren. Laatstgenoemde stelde zelfs voor de voordracht tot verbouwing aan te houden, omdat naar zijn meening de overgelegde teekeningen geen voldoende

waarborg opleverden. Maar de bij herhaling door den heer Gerritsen gegeven stellige verzekering, dat men niet bang behoefde te zijn, stelde den raad gerust, met het gevolg, dat de voordracht werd aangenomen. Van de teekeningen zeide de wethouder nog, dat de aan den gemeenteraad overgelegde teekeningen nooit dezelfde zijn als die waarnaar wordt gebouwd; zij dienen den raad slechts tot toelichting.

En nu de vraag: aan wie zijn dergelijke vergrijpen tegen historische gebouwen te wijten?

Wij hebben wel eens vernomen, dat de stadsarchitect en het personeel van diens bureau daaraan geen schuld hebben, omdat verbouwingen, als hier bedoeld, worden gerangschikt onder de rubriek «onderhoud,» waarvoor het advies der architecten niet wordt gevraagd.

Is dit juist, dan rijst de vraag of het niet meer dan tijd is, dat aan dezen toestand een einde komt, en dat maatregelen worden genomen, opdat nooit te herstellen vernielingen van oude bouwwerken, als gevolg van onkunde of wansmaak, tot de onmogelijkheden gaan behooren.«

(N. R. Ct. 29 Juni II B.)

Ruïne Brederode.

Men deelt aan het Haarlemsch Advertentieblad mede, dat ter instandhouding der ruïne van Brederode de toren thans wordt hersteld in den ouden toestand. De ontbrekende vloeren worden gelegd en de toren wordt van een dak voorzien. Tevens worden lichtramen aangebracht, alles volgens de oude teekeningen. Het plan schijnt te zijn in dat gedeelte der ruïne een klein museum te stichten van bij vroegere gelegenheden opgegraven oudheden, die thans in een groote glazenkast in het logement Velserend worden bewaard.

(N. R. Ct.)

Er is toch geen plan om eene reconstructie van het kasteel ter hand te nemen? Caveant Consules!

(RED.)

Den Briel.

De restauratie van den Brielschen toren is tot een eind gekomen. In verband daarmee werd heden den Briel bezocht door het rijks-lid der restauratie-commissie, den heer s' Jacob, burgemeester van Rotterdam. Mede waren tegenwoordig Dr. Cuypers, aan wiens adviezen zeker wel in de eerste plaats het behoud van dit kostbare monument te danken is, zijn zoon Joseph Cuypers, de bouwmeester, onder wiens

leiding het werk voltooid is, en zijn plaatsvervanger, de heer Jac. van Gils van Rotterdam. Aan hen werd, in hun laatste bijeenkomst met de Brielsche leden, een warm woord van hulde en dank gebracht door den heer M. L. Veenenboos, wethouder van den Briel.

Op de vraag van den heer 's Jacob aan de tegenwoordig zijnde deskundigen, of de restauratie op zoodanige wijze voltooid was, dat, naar het oorspronkelijke plan, het behoud van den Sinte-Catharina toren als verzekerd beschouwd kon worden, werd een volmondig ja ten antwoord gegeven, waaraan tevens de opmerking werd vastgeknoopt, dat het nu verder aan de stedelijke regeering van den Briel lag, of de offers, die zich zoowel het rijk als de gemeente getroost hadden, al dan niet tevergeefs waren gebracht. Wanneer voortdurend op den toestand van den toren gelet wordt, zal men met zeer geringe kosten het gebouw kunnen handhaven. Juist omdat dit in 't verleden niet voldoende nagekomen is, was deze kostbare restauratie noodig geworden.

Het verdient opmerking, dat gedurende den ganschen tijd van dit dikwijls gevaarlijke werk niet één ongeluk te betreuren is geweest. Dit mag in de eerste plaats toegeschreven worden aan de goede zorgen van den stads-architect, den heer H. Goossens. Op hem rustte, naar aanwijzing van den bouwmeester, het toezicht op de uitvoering van het geheele werk. De heer Joseph Cuypers herdacht daarom in de vergadering zijn verdiensten met een woord van lof.

Nu de toren gereed is, wacht de prachtige, maar zeer vervallen kerk. Indertijd drukte Jhr. Mr. Victor de Stuers de hoop uit dat dit schoone bouwwerk van den ondergang gered mocht worden; nog heden werd dit door Dr. Cuypers herhaald. De toren hersteld en de kerk afgebroken . . . zou toch wel een wonderlijke episode zijn in de historie der Nederlandsche bouwkunst.

(N. R. C.)

Enschedé.

Een der oudste van de weinige geschiedkundige merkwaardigheden, die Enschedé heeft, de poort van den huize Hengelo, dateerende uit de 15e of 16e eeuw, die langen tijd bij het hôtel de Klomp heeft gestaan, is verkocht aan den heer G. J. van Heek en zal naar Tweekelo, gemeente Lonneker, worden overgebracht.

(N.R. C.)

Raadhuis te Jisp.

Wij kunnen mededeelen, dat de Regeering in ernstige overweging neemt het denkbeeld, om de restauratie te steunen van het Raadhuis

te Jisp (N.-H.) Ten hoogste f 3000.— zal worden toegestaan, als de Raad op zich neemt het ontbrekende aan te vullen.

(N. R. Ct.)

Hieromtrent verwijzen wij naar het artikel van den G. J. Honig in dit nummer.

(RED.)

Domtopen te Utrecht.

De heer J. H. Klukkert te Amsterdam vestigt onze aandacht op het begin van brand, dat gedurende de Pinksterdagen ontstond op den Utrechtschen Domtoren, waarschijnlijk ontstaan door het achteloos wegwerpen van een eind sigaar tusschen de klankborden.

Terecht uit de inzender zijn ergernis over de mogelijkheid, dat op deze wijze een onzer oudste en bekendste kerktorens zou zijn vernietigd door de achteloosheid van een bezoeker en het onvoldoende toezicht der bewakers.

Volgens te Utrecht ingewonnen inlichtingen is het geïncrimineerde feit maar al te waar en is naar aanleiding hiervan thans verboden den toren met brandende sigaren te beklimmen. Het is ten zeerste gewenscht, dat deze bepaling ten strengste gehandhaafd worde, daar bij een niet terstond bedwongen begin van brand een ernstig gevaar voor den toren zoude kunnen ontstaan. De toren toch is, gelijk bekend, zwak en met de herstelling wordt weinig haast gemaakt. Komt er thans brand, dan is de toren bijna zeker verloren, daar er zeer veel ijzer is verwerkt ter versterking van de wrakke lantaarn, zoodat deze, door het gloeiend worden van het ijzer bijna zeker uit elkander gedrongen moet worden.

Voor dit maal is het gevaar in de geboorte gesmoord kunnen worden; men is thans gewaarschuwd en zorge dat herhaling onmogelijk zij.

Veere.

De raad van Veere heeft afwijzend beschikt op het advies van den rijksopzichter om de oude fontein te doen restaureeren. Men achtte de kosten daarvan, op f 1034 begroot, te hoog.

(N. R. Ct.)

Oud-Vossemeer.

Het in 1542 door Aegidius van Wissekerke te Oud-Vossemeer gestichte en later vertimmerde kerkgebouw der Ned. Herv. gemeente zal hoogstwaarschijnlijk binnen kort gesloopt en door een nieuw gebouw vervangen worden.

(N. R. Cl.)

Het dorp Jisp en het Raadhuis aldaar.

De weg van de Zaanstreek, en wel van Wormerveer, naar Purmerende gaat langs de aloude dorpen Wormer en Jisp. Oudtijds waren deze plaatsen onder één parochie en schout-ambacht vereenigd, maar sedert het jaar 1611 komen zij gescheiden voor. Hoewel in eenige opzichten met elkander overeenkomende, vertoonden zij toch vele punten van verschil. Wormer was bekend door zijn latijnsche school, vooral bloeiende onder den rector Martinus Duncanus, door eenige geleerde mannen en schilders in dit dorp geboren of opgevoed, alsmede door het groot aantal beschuitbakerijen welke er eenmaal in werking waren, men spreekt van een 150 tal; in 1648 werden er nog omtrent 100 gevonden. Na dit jaar ging de bloeitijd van Wormer achteruit. De welvaart van Jisp evenwel nam meer en meer toe. Het aantal kooplieden was in betrekking tot het gering aantal bewoners belangrijk te noemen. In de 17^e eeuw is het grootst getal haardsteden niet meer dan 420 geweest; in 1749 waren er nog maar 301, terwijl omtrent dien tijd het zielental niet meer dan circa 900 bedroeg.

In den besten tijd van de walvischvaart werden door de Jispers dikwijls meer dan 20 schepen naar Groenland en straat Davis jaarlijks uitgerust; er waren 7 traankokerijen in het dorp, terwijl vele ambachten en bedrijven met de walvischvangst samenhangen. De graanhandel op de Oostzee werd op groote schaal gedreven; men vond er 4 oliemolens, 8 hennepklopmolens, alsmede korenmolens, en eenige zeildoekreederijen. In vroegeren tijd waren er ook beschuitbakerijen en werden er haringbuizen uitgerust. Natuurlijk trof men in dit dorp ook de binnenlandsche visscherij aan, en werd er het boerenbedrijf beoefend; in 1708 telde men te Jisp een 50 tal kaashandelaren.

Maar niet alleen was het kleine Jisp een dorp van belang wegens den handelsgeest en het vermogen der burgerij, ook nog om een andere reden was de naam van dit Noord-Hollandsche dorp door het geheelen gebied der Vereenigde Provinciën bekend, zelfs daar buiten. In het «Reisboek door de voornaamste Koningrijken en heerschappijen van Europa» vindt men aangeteekend: «Omtrent een uur van de stad Purmerende ligt het dorp Jisp, vermaard wegens de gelukkige geneezinge

van velerleye gevaerlijke ongemakken, die den mensch overkomen, welke door de zonderlinge ervaertheit van zekere goede meesters aldaar gedaan zijn en noch dagelijks worden. Men kan er gaan logeren in de herbergen de Fuik, de Wijnrank, de groene Bogaerd, de Prins en Malegijs,« waarbij aandacht verdient dat Jisp het eenige *dorp* in al de Provinciën is, hetwelk in dezen ouderwetschen Baedeker wordt genoemd.

Jisp was aldus de zetel van het vermaarde geslacht der ledezettens,¹⁾ die in eenige generaties als knijpdokters de kreupele en ellendige menschen tot zich riepen om door hunne kunst genezen te worden. Zelfs de Staten van Holland zonden gebrekkige soldaten naar Jisp heen ter genezing. Een resolutie van H. H. Hoog Mog. dd. 15 Februari 1609 vermeldt dat aan Willem Thomasz, ledezetter te Jisp, vergund wordt 5 stuivers te eischen voor iederen soldaat in actieven dienst, die te zijnen huize gezonden werd om genezen te worden, zullende die som door het land betaald worden. Deze Willem Thomasz. was de eerste van het gild; hij werd meestentijds Mr. Willem Thaamsz. genoemd, of met zijnen bijnaam «de ijzeren duym.» Claes Lourensz. Euverlander, «een Beeldt-Houwer in Hout en Steen, alsmede Bootseerder» vertelde eens aan zijn vriend, den Zaanschen geschiedschrijver Soeteboom, dat gedurende zijn verblijf te Rome, hem door zijn biechtvader werd gevraagd, uit welk land hij kwam, waarop hij antwoordde, dat hij te Jisp in Holland was geboren. Toen zei de Priester: «O, dan zult ge dien ijzeren duim wel kennen!» — «Voorzeker, was het antwoord van den beeldhouwer, die daarop den Geestelijken Heer nog veel lesjes daer van vertelde.»

Mr. Willem Thaamsz. overleed in 1613 en bracht zijn kunst over op zijn kleinzoon Mr. Jacob Cornelisz. Ploegh, die stierf A° 1644, die weder werd opgevolgd door zijn zoon Mr. Cornelis Ploegh, overleden A° 1696, en door zijn kleinzoon Mr. Jacob Cornelisz. Ploegh, die evenwel reeds in het jaar 1692 was gestorven. Wel kwam Mr. Jacob Pietersz. Neelen bij testamentaire beschikking van zijn grootvader Mr. Cornelis Ploegh in het bezit van diens huis c.a., maar hij wordt geen ledezetter genoemd en schijnt niet anders dan een gewoon dorpschirurgijn te zijn geweest. Met den grootvader Mr. Cornelis Ploegh ging dus de beroemde kunst verloren en moest het dorp Jisp een groote vermaardheid missen.

De nagedachtenis der ledezettens werd nog lange in eere gehouden in het dorp. In de groote en fraaie kerk was een glasraam, dat door tafereelen en inscriptiën aan deze heelkunst herinnerde en in 1668 door Mr. Cornelis Ploegh en zijne huisvrouw geschonken was. De kerk bouwvallig geworden, werd in 1822 afgebroken en door een veel kleiner gebouw vervangen. De glasramen zijn verdwenen, de kerkmeubels en

1) Zie hunne geschiedenis in J: Honig Jzn. Jr., Historische, Oudheid- en Letterkundige Studiën 1866, I deel blz. 1.

het koperwerk zijn echter van de oude kerk naar de nieuwe overgebracht, ook een menigte grafzerken, waarvan de meeste versierd zijn met de wapens, merkteekens en emblema's, waarmede zich de oude Jisper familiën onderscheidden. Ook de zerken, die eenmaal de graven hebben gedekt, waarin het stoffelijk overschot der ledezettters rustte, hebben een plaats in het nieuwe kerkje gekregen. De beeltenis van Mr. C. Ploegh in kopergravure hangt thans nog in het raadzaaltje van het gemeentehuis, evenals de groote gravures van de luisterrijke optochten, die de bewoners van Jisp hebben gehouden in 1697 ter viering van den Rijswijkschen vrede, en in 1766 bij gelegenheid van de installatie van Prins Willem V als Erfstadhouder. Op deze wijze wordt de herinnering aan belangrijke personen en feiten uit het verleden van Jisp levendig gehouden bij de ingezetenen van het thans zoo eenvoudig dorpje.

Maar het is vooral het antiek mooi raadhuisje zelf, van gebakken en gehouwen steen opgetrokken, dat als een sprekende getuige die dagen van voorheen ons voor den geest brengt. Dit monument van oud-Hollandsche bouwkunst en kunstzin der vaderen blijft ons herinneren aan den bloeitijd van Jisp, aan het vermaarde geslacht der ledezettters, die ook als magistraten het dorp hielpen besturen, en tevens met hunne kapitalen steunden de koophandel en zeevaart en industrieele ondernemingen, waardoor de ingezetenen eenmaal welvaart en rijkdom in hunnen kleinen burgerstaat brachten.

Bij de afscheiding in 1611 werd «op de kerklaan», schrijft Soeteboom in zijn Zaanlandsche Arkadia (uitg. 1658), een raadhuis gebouwd en «nu voor drie of vier jaren seer voortreffelyk herbouwd.» Dit was in 1650, welk jaartal te lezen is boven de deur in den voorgevel, welke aan het water uitkomt. Dit is de deur van de voormalige waag; daar boven prijkt een steen met cartouche, waarin het dorpswapen, zijnde een lepelaar. Het bovendeel van dezen gevel ¹⁾ eindigt in een sierlijken top, met aan weerszijden de beelden van de gerechtigheid en de liefde. Boven de vensters ziet men tympanen met vlechtwerk in roode en gele gebakken steen; de zijgevels hebben toppen met trappen. Ik meen, dat alles zich nog in den oorspronkelijken toestand bevindt, met uitzondering van den schoorsteen. Ook van binnen is alles vrijwel ongeschonden gebleven. De hoofdingang is op zijde, men komt dan in de ruimte, die dienst deed als waag. Bij den ingang is een eikenhouten portaal met trap, die naar de raad- en trouwkamer voert. Hier treft den bezoeker dadelijk het ongeschonden zeventiende-eeuwsch karakter van dit vertrek, met zijn breede schouw met fraai gebeeldhouwde pilasters en Delfsche tegels, waarvan de voorstellingen meest aan de zeevaart zijn ontleend; aan

1) Deze beschrijving is grootendeels ontleend aan v. Arkel en Weissman, Noord-Holl. Oudheden 2e st. 1e. ged.

weerskanten bevinden zich hangende muurkasten van eikenhout, de zuidelijke met pilasters, de noordelijke alleen van cannelures voorzien. De kamer wordt door een zeer fraaie eikenhouten balie met bank in twee gedeelten gescheiden; een sierlijke eikenhouten tafel is daarvoor geplaatst. Aan de achterzijde van het gebouw is nog een ingang met trap, die toegang geeft tot een ander bovenvertrek, ook geheel in eikenhout betimmerd en voorzien van een kleinere schouw. Het is de vergaderkamer voor de armenvoogden.

Hoewel er in het inwendige van het gebouw veel is, dat men volgens de eischen van den tegenwoordigen tijd niet practisch, niet aangenaam of gezellig kan vinden, is het zeer zeker te prijzen in het Jisper gemeentebestuur, dat, nu het raadhuis bouwvallig wordt en een flinke herstelling noodzakelijk is, men liever tot restauratie wil overgaan, dan tot slooping. De regeering heeft toezegging gedaan van een subsidie van ten hoogste f 3000.—, de gemeente zal met behulp van particulieren zorg moeten dragen een gelijke som bijeen te brengen.

Wij vertrouwen dat dit bedrag wel gevonden zal worden, en dat het fraaie, echt Hollandsche gebouw zal blijven gespaard!

Zaandijk, Juli 1901.

G. J. HONIG.

Verslagen van Vereenigingen.

Verslag van de commissie van beheer over de verzameling van geschied- en oudheidkundige voorwerpen te 's Gravenhage over 1900.

In dit verslag trof ons allereerst de mededeeling, dat vele schilderijen restauratie noodig hebben, doch dat de kosten daarvan de middelen waarover de commissie kan beschikken te boven gaan. Bedroevend is het daarom in hooge mate, dat het verzoek van de commissie van het Dagelijksch Bestuur van 's Gravenhage, om aan den Raad een verhooging van subsidie van slechts f 1250.— voor te stellen, van de hand gewezen werd.

Toch was het mogelijk, dank zij de hulp door de vereeniging Rembrandt verleend, een vischstuk van Abraham van Beyeren, afkomstig uit den boedel van Jacob Maris, aan te koopen.

Van de verdere aanwinsten vermelden wij twee landschapjes met vee door Jan van Gool, een heuvelachtig landschap door Johannes Schoeff en een geschilderd portret van Johan Stalpert van der Wielen.

West-Friesch Museum te Hoorn. Verslag over het jaar 1900.

De toestand van het gebouw en van de verzameling wordt bevredigend genoemd, ofschoon tevens geconstateerd wordt, dat het inwendig aanzicht der drie bovenlokalen nog veel verbetering vereischt.

Ten geschenke gegeven werd in het afgelopen jaar slechts weinig, aangekocht nog minder. Al komt ons de wensch van het Bestuur zeer begrijpelijk voor, dat hierin verandering moge komen, toch moeten wij protest aantekenen tegen het daaraan vastgeknoopte verlangen, dat de vele waardevolle voorwerpen die nog in Hoorn en omstreken in particulier bezit zijn, alle naar het Museum verhuizen.

Het Bestuur vergete toch niet, dat juist een der schoonste doeleinden van de stichting en instandhouding van een museum moet zijn, de liefde van particulieren voor het bezit van kunstschaten aan te kweken. En dat doet men niet, door hen aan te manen, alles naar eenige centrale depôts te dragen.

Verslag der Commissie ter verzekering eener goede bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst te Nijmegen, over het jaar 1900.

De aanwinsten waren wederom vele en velerlei, voornamelijk van voorwerpen van Germaanschen en Romeinschen oorsprong. Onder de laatste trekt o.a. de aandacht een geheel ongeschonden opgegraven amphora, een massief bronzen kinderkopje en een bronzen Herculesbeeldje, terwijl van de aanwinsten uit lateren tijd vermeldenswaard genoemd wordt een zilveren vork uit de 17^e eeuw.

Boekbeoordeeling en Aankondiging.

W. Martin. Het leven en de werken van Gerrit Dou beschouwd in verband met het schildersleven van zijn tijd. Proefschrift. Leiden, S. C. van Doesburgh 1901. 80.

Het moet den heer Martin veel zelfstrijd gekost hebben, om tot het besluit te komen, aan Gerard Dou een uitvoerige studie te wijden.

Sympathiek was diens kunst hem niet, van eenige geestdrift voor zijn onderwerp kon geen sprake zijn. Hij zag evenals eertijds Reynolds zijn werken aan «with admiration on the lips, but indifference in the heart.» En toch is hij er toe gekomen, op zijn minst een jaar van zijn leven er aan te geven om de geheele omvangrijke kunsthistorische litteratuur door te worstelen, tot in afgelegen streken Dou's producten na te reizen.

En dat alles waarom? Omdat de persoonlijkheid van Dou hem een vleesch geworden begrip was, omdat Dou voor hem de incarnatie was van de voorliefde van het koopend publiek ten tijde van onze grootste welvaart. Door de levensbijzonderheden van Dou bloot te leggen kon de heer Martin aantoonen, hoe een knap schilder, ofschoon het hem aan alle bezieling te eenenmale ontbrak, de gunst van de verzamelaars heeft verworven, en door deze levensbijzonderheden overal waar dit te pas kwam toe te lichten, heeft hij ons een blik doen slaan in het intieme leven van kunstenaars en kunstkoopeers gedurende het tijdperk dat wij bij voorkeur onze «gouden eeuw» noemen.

Voor die keuze moeten wij dus per slot van rekening den heer Martin dankbaar zijn. En de wijze waarop de schrijver zich van zijn taak gekweten heeft, noodzaakt ons naast die dankbaarheid een ruime mate van bewondering af te zonderen, vooral wanneer wij in het oog houden, dat het boek een dissertatie is, des schrijvers eersteling.

Waarlijk, het is geen kleinigheid, over hoofdstukken als «Kunsthandel en St. Lucasgilden in de 17^e eeuw» en «Een schilderswerkplaats in de 17^e eeuw» de volledige litteratuur bijeen te zoeken. Men komt er niet, door in de alphabetische registers onzer tijdschriften eenige namen op te slaan. De geheele desbetreffende litteratuur moet men onder den knie hebben. En de heer Martin is hierin zoo conscientieus te werk gegaan, dat zelfs Weyerman's Ontleeder der Gebreeken niet op het appel ontbroken heeft, en aan tal van handschriften in verschillende buitenlandsche bibliotheken trekjes ter illustratie van het behandelde ontleend zijn. Zoodoende is het den heer Martin dan ook gelukt, over een onderwerp dat nog nimmer als zoodanig afzonderlijk behandeld is, een omvangrijk materiaal bijeen te brengen, dat hij steeds handig om den persoon gegroepeerd heeft, die den naam aan zijn geschrift heeft gegeven.

Soms heeft hij zich echter niet kunnen bedwingen en ook uitgepakt, waar een aantekening beter in portefeuille ware gebleven. De mededeeling b.v. dat er slechts één compleet geraamte van den dodo of walgvogel bestaat, kan men toch met den besten wil niet beschouwen als iets dat bijdraagt tot de kennis van Dou, zelfs al nemen wij het «in de lijst van zijn tijd» nog zoo ruim. (p. 100.)

Ook zijn de gevolgtrekkingen, die de heer Martin uit de door hem bijeengegaarde bewijssukken gemaakt heeft, niet altijd even onaan-

vechtbaar. Zoo concludeert hij (p. 15) uit een lijstje van omstreeks 1630 in Leidsche inventarissen aangetroffen schilderijen, dat te Leiden toen de portretschilders eigenlijk de eenigen waren die veel verkochten. Wij beschikken over veel te weinig gegevens, om daarover te kunnen oordeelen.

En bij het opsommen der verschillende bedrijven die schilders naast hun kunst uitoefenden, omdat zij wegens gebrek aan afnemers daartoe gedwongen waren, kan men toch waarlijk niet tellen, dat van Mander, Hoogstraten e. a. dichters, Rubens diplomaat, Frans van Mieris II oudheidkundige, van Swanenburg en v. Staveren burgemeesters geweest zijn!

Ook komt mij de verbazing vreemd voor over de omstandigheid, dat scènes uit het Oude Testament meer aftrek vonden dan die uit het Nieuwe. Daarmede heeft de heer Martin het typisch Calvinistische van ons volk te eenenmale miskend.

Daarentegen had ik liever gezien, dat andere punten nader uitgewerkt waren, b.v. de interessante mededeeling, dat Dou Rembrandt's atelier zou hebben overgenomen. En dat vooral, omdat het huis van Dou voor den heer Martin geen geheimen meer bevat. Van de keuken tot den zolder heeft hij het leeren kennen, en dat alleen, door zich rekenschap te geven van wat Dou's schilderijen te zien geven.

Dat Harmen Jansz. Muller, overleden in 1617, onder Rembrandt's vrienden geteld wordt (p. 85) is zeker een vergissing.

Komt het eigenlijke corpus van de dissertatie mij zeer goed geslaagd voor, ernstige grieven heb ik tegen het tweede gedeelte, n.l. de beschrijving van het werk van Dou, en wel speciaal tegen de indeeling. De heer Martin getuigt zelf (p. 181) dat deze hem niet beviel. Moeilijk is zij zeker, maar beter had zij toch kunnen zijn.

Het eerst worden, als gewoonlijk, eenige bijbelsche tafereelen genoemd. Best; maar hoe is hierbij te plaatsen No. 4, een «bijbellezing»? Dit stuk behoort toch volkomen tot het genre (onder No. 298 staat een andere bijbellezing dan ook elders). En No. 5 «Biddende man en vrouw» en No. 6 «Slapende man en spinnende vrouw»! Welk bijbelsch tafereel had de heer Martin hierbij voor oogen? Daarentegen staat Petrus in de gevangenis (No. 47) na een reeks van kluizenaars.

Stukken waarop Dou kunstverlichting heeft aangebracht, zijn bijeen geplaatst, evenzoo stukken, waarin de voorstelling door een nis is afgesloten, m. i. te onrechte, want hierdoor wordt het zoeken niet weinig bemoeilijkt, terwijl zeer gemakkelijk op zichzelf staande groepen waren af te zonderen geweest, als geneesheeren, die p. 194 vlg. met weinig respect voor de medische wetenschap na de kwakzalzers volgen, altijd voor zoover ze door daglicht beschenen worden en niet in een nis geplaatst zijn.

Ook de splitsing naar het geslacht van de voorgestelde personen komt mij, behalve zeer ongezeelig, ook uit een practisch oogpunt denkbaar voor. Zelfs met de portretten is dit zoo streng doorgevoerd, dat echtgenooten eenige bladzijden van elkander hun levensloop moeten afleggen. Dat dit systeem dadelijk spaak loopt, waar personen van verschillend geslacht op hetzelfde tafereel staan, spreekt van zelf, en welk principe hierbij den doorslag gegeven heeft, heb ik dan ook niet kunnen ontdekken. De liereman die een stukje voor zijn vrouw draait (No. 178) staat bij de heeren, de bedelaar die een aalmoes van een haringverkoopster vraagt (No 268) bij de dames.

Ik acht deze aangelegenheid van vrij groot belang, omdat het wenschelijk is, dat ook van andere en meer sympathieke meesters, die voornamelijk het genre behandeld hebben, vertrouwbare en zoo volledig mogelijke lijsten van hun werk samengesteld worden, en nu ware het gelukkig geweest, hier een goed voorbeeld ter navolging te hebben. Maar deze rangschikking is uiterst gebrekkig. Men versta mij wel, alleen de rangschikking, want wat bij ieder nummer van iedere schilderij vermeld wordt is met groote zorg en nauwkeurigheid behandeld.

De beschrijvingen zijn zóó uitvoerig, dat verwarring niet licht zal voorkomen, de geschiedenis van ieder stuk is verteld voor zoover dat zonder archiefnasporingen mogelijk was, de bestaande reproducties zijn in zoo grooten getale opgesomd, dat het lijstje van graveurs meer dan honderd namen aanwijst.

Natuurlijk zullen op de lijst van Dou's werken nog steeds aanvullingen te geven zijn, en geschiedkundige details bij de afzonderlijke stukken in te vullen. Ik ben er dan ook van overtuigd, dat te eeniger tijd het doorschoten handdexamplaar van den schrijver, tal van merkwaardige aanvullingen zal kunnen aanwijzen.

Hiertoe wil ik al vast eenige bijdragen leveren.

No. 4. De Bijbellezing. Is ook gegraveerd door Devilliers (Galerie du Musée Napoléon, VII, Paris 1810, pl. 434.)

« 76. De Oude Schoolmeester. Hiernaar is ook een steendruk van Fr. Hanfstaengl (Die vorzüglichsten Gemälde der Kgl. Galerie in Dresden, I, Dresden 1836 pl. 11.)

« 86. De Kwakzalver. Gegraveerd onder toezicht van Chr. von Mechel 1775 in Nic. de Pigage, (La Galerie Électorale de Düsseldorf, Basle 1778 pl. VI.)

Dat het stuk reeds in het midden der 18e eeuw te Düsseldorf was, blijkt uit den catalogus uitgegeven door van Gool (II. p. 538.)

« 87. De Tandarts. Steendruk door Fr. Fecht (Galerie Dresden u. s. I. pl. 24.)

« 91. De Waterzuchtige Vrouw. Gegraveerd door Chataigner (Gal. Napoléon u. s. VI, Paris 1809 pl. 367.)

- No. 115. Zelfportret. Steendruk door Fr. Hanfstaengl. (Galerie Dresden u. s. I, pl. 80.)
- « 116. Zelfportret. Gegraveerd door Boye (Boye och Wetterling, Svenska Museum, Stockholm 1821 pl. 36.)
- « 132. Rembrandts Vader. Gegraveerd door Boutrois (Gal. Napoléon V, Paris 1808, pl. 341.)
- « 172. Vioolspeler. Steendruk van Fr. Hanfstaengl. (Galerie Dresden u. s. I, pl. 46.)
- « 174. Trompetter. Gegraveerd door Chataigner (Gal. Napoléon, VIII, Paris 1812, pl. 513).
- « 227. Druivenplukster. De genoemde prenten van Forster (in het Musée Royal) en van Massard (in de Gal. Napoléon, VI 363) zijn niet gemaakt naar het exemplaar in Buckingham Palace te Londen, maar naar dat te Turijn. (No. 228.)
- « 266. Twee Bellenblazende Kinderen. Gegraveerd door A. Dalcò (La Reale Galleria di Torino, II, Torino 1867, pl. 109.) De schrijver Rob. d'Azeglio, is hier voor den graveur aangezien.
- « 280. Schurend vrouwtje. Gegraveerd door C. H. van Meurs.
- « 325. Jonge vrouw met een lamp. Gegraveerd door Mécou (Gal. Napoléon, III, Paris 1804 pl. 203.)

Buitendien miste ik geheel den Kluizenaar in de verzameling Arenberg, waarvan de beschrijving aan Dou weliswaar reeds door W. Burger en met recht in twijfel is getrokken, maar die toch als een echte Dou door van den Wildenburg op steen geteekend is (Galerie Arenberg, 1829.)

Moge de heer Martin inmiddels voortgaan met het behandelen van andere oud-Hollandsche kunstenaars. Zijn toewijding en ijver staan er borg voor, dat hij het bij deze dissertatie niet zal laten.

Amsterdam.

E. W. MOES.

Catalogus der Bibliotheek [van de] **Maatschappij «Arti et Amicitiae»**.
Amsterdam 1901. 8°.

Wij zijn te onzent niet gelukkig geweest met de bibliographie der kunstgeschiedenis, van Someren's Essai d'une bibliographie van 1882 is wel een van diens minder geslaagde publicaties, Alberdingk Thijm's in 1888 verschenen Katalogus van de Bibliotheek der Rijksakademie van Beeldende Kunsten was een paskwil, en toen er in 1896 een catalogus van de Bibliotheek Willet-Holthuysen verscheen, heeft deze zoozeer de lachlust van het publiek opgewekt, dat het boekje van hooger hand aan het verkeer onttrokken is.

Het scheen daarom een gewaagde onderneming van de Maatschappij «Arti et Amicitiae», om van de boekerij in haar bezit ook een catalogus in het licht te zenden. Jammer acht ik het daarom, dat de samensteller ervan goed gevonden heeft, zijn naam te verzwijgen; immers dit werk mag gerust het licht zien. Uit goede bron heb ik echter vernomen, dat zoowel de titelbeschrijving als de rangschikking het werk is van den heer H. van Hall, assistent aan de Universiteits-Bibliotheek alhier.

Van Deutsche zijde is in den laatsten herhaaldelijk verzekerd, dat iedere systematische catalogus vrijwel uit den booze is, en dat men beter geholpen is met een, waar het alphabet het hoogste woord voert. Voor mij is zulk een alphabetische catalogus in de meeste gevallen een brevet van machteloosheid dat de samensteller zich zelf gegeven heeft. Alleen door streng systematisch de titels te rangschikken, verkrijgt men buitendien een overzicht van wat op het een of ander gebied aanwezig is. Bij sommige afdelingen is stellig een alphabetische, topographische of chronologische volgorde verkieslijk, en dat heeft de heer van Hall dan ook ingezien. Zoo zijn, om slechts één voorbeeld te noemen, alle monographieën over bepaalde kunstenaars in één rubriek volgens het alphabet gerangschikt. Hier ware het alleen wenschelijk geweest, de namen der desbetreffende kunstenaars door een in het oog springende letter beter te doen uitkomen.

Alle bibliographieën en dus ook catalogi hebben gemeen, dat er gemakkelijk aanmerkingen op het gevolgde systeem gemaakt kunnen worden. Maar dat mag nimmer ten gevolge hebben het geheele systeem te veroordeelen. Wanneer hiervan de gevolgde methode maar duidelijk uitkomt in een inhoudsopgave, zijn eventuele bezwaren dan ook gemakkelijk te overkomen, te meer bij den thans besproken catalogus, daar iedere onderafdeeling slechts weinig titels bevat, en men dus nooit lang naar een of ander behoeft te zoeken.

Van de rangschikking in de onderafdeelingen heeft de heer van Hall zich echter niet altijd genoegzaam rekenschap gegeven.

Dit viel mij bijzonder op bij hoofdstuk IV van afdeeling B, waarin de graphische kunsten behandeld zijn. Al dadelijk de opeenvolging (*a.* Algemeene werken, *b.* Houtsnij kunst — Gravuren — Etsen — Lithographie, *c.* Geschiedenis, *d.* Verzamelwerken van etsen, *e.* Andere wijze van vermenigvuldiging), is onlogisch. De onderafdeeling *c* had vóór *b* moeten staan. En in die onderafdeelingen ware menig werk beter anders geplaatst. Zoo staat bij *b* het zeer algemeene werk van Gilpin, Verhandeling over prenten, en het zuiver geschiedkundige boekje van Lostalot, Les procédés de la gravure. Zoo behoort in *c* het werk van Rud. Weigel, Die Werke der Maler in ihren Handzeichnungen, in het geheel niet bij de graphische kunsten, want het is in dit werk niet om de prenten als zoodanig te doen, maar omdat deze teekeningen

reproduceeren, en behoorde Duplessis, Essai de bibliographie, zeer stellig als No. 1 in de rubriek *a* te staan, terwijl Hirth u. Muther's Meister-Holzschnitte aus vier Jahrhunderten had moeten overgebracht zijn naar de rubriek *d*, die zeer exclusief uitsluitend voor verzamelwerken van etsen is opgesteld.

Maar dergelijke kleine vergrijpen tasten de waarde van het geheel nauwelijks aan.

Hoofdzaak is, dat de titels kort en toch voldoende afgeschreven zijn, en deze op zoodanige wijze gerangschikt, dat men nooit den catalogus zal raadplegen, zonder volledig omtrent de voorhanden boekenschat ingelicht te zijn.

Amsterdam.

E. W. MOES.

Korte Mededeelingen.

Restauratie van bouwwerken.

In No. 25 van jaargang 1901 van «De Nederlandsche Spectator» vindt men op blz. 196—198 eenige aanhalingen met een paar woorden van den heer A. W. Weissman. Weinige woorden, maar toch genoeg om enkele onhebbelikheden te debiteeren, waarvoor wij willen aannemen, dat de redactie in den dommel was, toen zij die deed afdrukken.

De schrijver sluit zich aan bij de overdreven tirade van Ruskin, waarin deze zich tegen de restauratie van bouwwerken verzet en alleen middelen tot behoud wil zien toegepast «en bekommer u niet om het aanzien, dat het gebouw door deze hulpmiddelen krijgt.»

Restauraties, die in een herbouw dreigen te ontwaarden, zooals, om een sprekend voorbeeld te noemen, de herbouw van den Hoh-Königsburg in den Elzas, zullen bij geen deskundige instemming vinden, en tusschen dergelijke absurditeiten en een zuiver alleen zich tot voorziening beperkende versterking van den bouw liggen tal van schakeeringen waarbij verschil van gevoelen kan bestaan over het al of niet te veel afwijken van de zuiver tot behoud strekkende middelen. Doch dit geeft niet het recht te schrijven: «Men heeft mij gezegd, dat door soortgelijke restauraties menschen, die anders niet zouden rondkomen, aan een passenden werkkring geholpen zijn. Maar waarom moesten nu juist zulke gedenkteekenen aan deze menschlievendheid worden ten offer gebracht.»

Het beperken der restauraties tot het verwijderen van storende latere toevoegsels en het instandhouden van het nog behoudene en het alleen dan herstellen van reeds verdwenen onderdeelen, indien de gegevens hiervoor aanwezig zijn en de aanvulling is noodig te achten om het geheel tot zijn recht te doen komen, zal ook in mij een voorstander vinden. Wil de heer Weissman zich nog meer beperken; ik heb eerbied voor zijne opvatting, doch laat hij die dan leeren verdedigen op edeler wijze dan in het aangehaald artikel.

Leiden.

J. C. OVERVOORDE.

Gevaarlijke vrienden.

In de N. R. Ct. van 30 Juni (II, A.) bepleit een onbekende, naar aanleiding van het artikel van den heer P. Haverkorn van Rijsewijk in het vorig Bulletin, de wenschelijkheid om de bekende tympan in de Michaeliskerk te Zwolle over te brengen naar een plaats in de kerk. Een dergelijk plan acht ik ten zeerste te ontraden. Zoodra eenmaal op dezen gevaarlijken weg de eerste schrede is gezet, zal geen monument meer veilig zijn voor deze moderne wijze van beeldenstorm.

Onze voorvaderen hebben reeds op hun zondenregister het verdwijnen van het grootste deel der versieringen; laten wij althans behouden, wat zij ons nog gelaten hebben, en behouden op dezelfde plaats. Eenmaal verwijderd uit den gevel, zullen vele versieringen noodzakelijk binnen korter of langer tijd den weg vinden naar musea of antiquiteitenwinkels, indien zij niet reeds vóórdat zij deze voor hen ongewenschte verblijven betreden bij het gesol en gesjouw zijn ten ondergegaan.

J. C. O.

Hoe zorgt Gelderland voor zijne bouwkundige monumenten en voorwerpen van oude kunst en kunstnijverheid?

Het is mij aangenaam, hier eenige mededeelingen te geven over de zorg, welke Gelderland aan den dag legt voor zijne bouwkundige monumenten en voorwerpen van oude kunst en kunstnijverheid.

Reeds elders — in de Nieuwe Rotterd. Courant van 24 Juli 1900, 1^{ste}blad A — heb ik dit onderwerp in het kort behandeld en naar aanleiding daarvan noodigden een paar bestuursleden van de vereeniging «Gelre» mij uit, om in een vergadering van die vereeniging hetzelfde onderwerp ter sprake te brengen.

Dankbaar heb ik deze uitnoodiging aanvaard, omdat ik hoopte, dat mijne mededeelingen er iets toe zouden bijdragen, om bij het provinciaal bestuur wat meer belangstelling te wekken voor onze bouwkundige monumenten en voorwerpen van oude kunst en kunstnijverheid.

Dat wij deze in Gelderland in ruime mate bezitten, behoef ik zeer zeker niet nader aan te toonen.

In een tijd, toen men, zooals algemeen wordt aangenomen, in Nederland zich niets aan onze schoone bouwkundige monumenten liet gelegen liggen, veel minder aan de prachtige werken onzer oude kunstenaars en kunstnijveren, stelden reeds de Provinciale Staten van Gelderland een reglement vast tot verzekering eener goede bewaring van gedenkstukken van geschiedenis of kunst. Dit deden ze in hunne vergadering van 8 Juli 1845. Dit reglement werd bij Kon. Besluit van 4 Nov. 1845, no. 69, goedgekeurd, waarop Gedeputeerde Staten in hunne vergadering van 22 Nov. d. a. v. (Prov. Blad van 1845, no. 127) besloten: ¹⁾

1. net reglement ter kennis van de gemeentebesturen te brengen, ten einde daarvan de uitvoering te verzekeren;
2. de gemeentebesturen uit te noodigen:
 - a. om zich te verzekeren, in hoeverre er in hunne gemeente eenige voorwerpen van «onderhavigen» aard aanwezig waren, ten einde in dat geval de benoemingen te doen, welke bij art. 3 van het reglement

1) Zeer waarschijnlijk werd ook in andere provinciën hetzelfde onderwerp in of omstreeks het jaar 1845 gereguleerd. Dit nader te onderzoeken, ligt evenwel buiten mijn bestek.

waren voorgeschreven, en daarvan aan Gedeputeerde Staten te berichten;

b. om gelijkerwijze het daarheen trachten te richten, dat de hiertoe in aanmerking komende gedenkstukken aan de gemeente werden afgestaan, om vanwege deze in den geest van art. 6 van het reglement in bewaring te worden overgenomen, en om anders het overleg te bevorderen, in hetwelk de benoemde commissie volgens art. 5 met de betrekkelijke eigenaars zou moeten treden;

c. om van de verrichtingen, te dezer zake door de gemeentebesturen genomen, aan Gedeputeerde Staten verslag te doen.

Ik laat thans het reglement, dat slechts uit zeven artikels bestaat, hieronder volgen.

Art. 1.

Alle voorwerpen van kunst en gedenkstukken van geschiedenis, van welken aard die wezen mogen, worden geplaatst onder de bescherming van het Plaatselijk Bestuur.

Art. 2.

Voor zoo verre dezelve eigendom zijn van kerkgemeenten, openbare of bijzondere gestichten of instellingen of ook van bijzondere personen, zal die bescherming worden uitgeoefend op zoodanige wijze, dat daardoor geenerlei bijzondere rechten of attributen van Besturen, Commissien, Collegien of Particulieren worden gekrenkt.

Art. 3.

Tot het oogmerk bij art. 1 bedoeld, zullen in elke gemeente een of twee leden van het Gemeente-Bestuur door hetzelfde worden benoemd, of ook een of twee bijzondere personen, welke binnen drie maanden na hunne benoeming en voorts jaarlijks, in den loop van Januarij wegens hunne verrigtingen ter Raadsvergadering verslag doen, waarvan de uitkomst aan Gedeputeerde Staten zal worden medegedeeld.

Art. 4.

Genoemde Commissie zal eene bijzondere lijst openen van de voorwerpen bij art. 1 bedoeld, inhoudende derzelve volledige beschrijving, oorsprong, toestand, bestemming en mate van belangrijkheid, voorts aan wien of welke Instelling dezelve toebehooren, en onder welk toezicht dezelve zijn gesteld; — van die lijst zal een dubbel aan het Gemeente-Bestuur worden gezonden.

Art. 5.

Ten dien einde zal dezelve in overleg treden met de eigenaren of die met het even bedoeld beheer zijn belast, en onder derzelve medewerking al datgene trachten te bevorderen, hetwelk de beschadiging of vernieling kan tegenhouden.

Art. 6.

Voor zoo verre daarvan de afstand ontgeldelijk mocht verkregen kunnen worden, zal dezelve Commissie bevoegd zijn tot de overneming ten behoeve der Burgerlijke Gemeente en door den Raad in derzelve verdere bewaring, op voorstel van de Commissie, worden voorzien.

Art. 7.

Telken zes maanden en voorts zoo dikwijls als dezelve zal dienstig achten, worden de bedoelde voorwerpen door de Commissie in oogenschouw genomen en van den uitslag aanteekening gehouden op de lijst, bij art. 4 vermeld.

Zoals duidelijk uit dit kleine getal artikels blijkt, is hierbij veel, dat ook nu nog in een dergelijk reglement volkomen op zijne plaats zou zijn.

We wijzen b.v. op art. 1, waar de door ons bedoelde monumenten en voorwerpen onder de bescherming van het gemeentebestuur worden gesteld, op art. 4, waar bepaald wordt, om die voorwerpen nauwkeurig te beschrijven, zoodat we daardoor een flink overzicht kunnen krijgen, van hetgeen er van dien aard in onze provincie nog aanwezig is.

Voor al in den laatsten tijd is er herhaaldelijk op gewezen, van welk een groot nut de in art. 4 bedoelde lijsten voor het behoud en eene goede verzorging onzer kunstschaten zijn. ¹⁾

De vraag stellende, of dit degelijk reglement nog gehandhaafd wordt, moeten we tot onzen spijt erkennen, dat dit niet meer het geval is, ofschoon — en dit is wel zeer eigenaardig — nergens blijkt, dat het is ingetrokken. Ook wij behooren niet tot degenen, die van reglementeering alles verwachten, doch zeer zeker is het, dat een zoo flink toezicht als hierboven wordt voorgeschreven veel beter is dan in het geheel geen toezicht.

Dat het reglement niet buiten werking gesteld is, maken wij op uit het feit, dat de lijsten, bevattende opgaven der periodieke werkzaamheden in Gelderland, aangeven, dat elk jaar vóór 31 Januari aan Gedeputeerde Staten moet ingezonden worden eene opgave omtrent gedenkwaardigheden van geschiedenis en kunst.

Daarom wordt in het begin van Januari een brief in dien geest naar het recept van dien van het vorige jaar opgemaakt.

Dat die brieven, gesteld door stadhuisbeambten, die voor het meerendeel wel eens iets gehoord hebben van oude kunstvoorwerpen,

¹⁾ Men leze o.a. het belangrijke opstel van den heer Mr. J. C. Overvoorde in het Bulletin van den Nederl. Oudheidkundigen Bond, jaarg. 2, blz. 60—68 en blz. 106—121.

voor deskundigen niet de minste waarde bezitten en in vage algemeene termen zijn neergeschreven, behoeven wij zeker niet te zeggen.

Alvorens onze korte mededeelingen te eindigen, willen we er op wijzen, dat het provinciaal bestuur een paar malen de gemeentebesturen heeft uitgenoodigd, om althans iets aan voorwerpen van oude kunst en kunstnijverheid te denken.

Het prov. blad n.l. van 1861, no. 43, bevat een brief van de Commissie uit de Koninklijke Akademie van Wetenschappen tot het opsporen, het behouden en het bekendmaken van overblijfsels der vaderlandsche kunst en beschaving uit vroegere tijden met uitnoodiging aan de gemeentebesturen, om het doel dezer commissie zooveel mogelijk te bevorderen, een verzoek dat nog eens bij prov. blad van 1866, no. 187, herhaald werd. Een paar jaar na 1866 hield deze commissie uit de Koninklijke Akademie op te bestaan en werden de gemeentebesturen namens den Minister van Binnenlandsche Zaken bij prov. blad van 1872, no. 4, uitgenoodigd — eene uitnoodiging bij prov. blad van 1879, nommers 35 en 109 herhaald — om de opgave, die ingevolge gemeld prov. blad van 1861, no. 43, aan de daarbij bedoelde commissie moest worden gedaan, rechtstreeks aan Zijne Excellentie te doen.

Nadat bij Kon. Besluit van 8 Maart 1874, no. 4, rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst waren ingesteld¹⁾ werd bij prov. blad van 1874, no. 82, aan de gemeentebesturen het verzoek gericht, om, zoo zich feiten, die op het gebied van wetenschap, geschiedenis en oudheidkunde belangrijk zijn, voordoen, daarvan mededeeling te doen aan Gedeputeerde Staten. (Naar aanleiding van een verzoek der rijksadviseurs, om dergelijke mededeelingen te mogen ontvangen van Ged. Staten.)

Zoo bevatten de prov. bladen van 1883, no. 90, van 1886, no. 25, van 1888, no. 22, van 1889, no. 81, en van 1901, no. 84, eene uitnoodiging van den minister aan de gemeentebesturen om oude gebouwen, welke voor de kennis van kunst of geschiedenis van belang kunnen zijn, niet te sloopen, verbouwen of herstellen, alvorens daarvan aan Zijne Excellentie kennis te hebben gegeven, opdat van die gebouwen opmetingen of afbeeldingen vervaardigd kunnen worden.

De prov. bladen van 1887, no. 61, en van 1893, no. 47, behelzen weer eene uitnoodiging, om van elke opgraving of ontdekking, welke voor de oudheidkunde voor belang is, onverwijld kennis te geven aan den directeur van 's Rijks-Museum van Oudheden te Leiden.

Zooals we uit deze prov. bladen zien, is hier van een zelfstandig optreden van het prov. bestuur van Gelderland geen sprake en wordt slechts ter kennis gebracht, wat niet uit eigen aandrang is ontstaan.

1) Dit werd bij prov. blad van 1874, no. 69, ter kennis van de gemeentebesturen gebracht.

De commissie van rijksadviseurs fungeerde tot 1879.

Werden nog bij prov. bladen van 1846, no. 32, de besturen, welke nog niet eene commissie als bedoeld in art. 3 van het reglement van 1845 hadden benoemd, uitgenoodigd, om tot die benoeming over te gaan, na dien tijd hoort men er niets meer van dan alleen in het prov. blad van 1849, no. 59, waarin op uitnoodiging van den minister van Binnenl. Zaken de inhoud eener missive van het Koninkl. Nederl. Instituut wordt meegedeeld en de gemeentebesturen onder verwijzing naar de prov. bladen van 1845, no. 127, en 1846, no. 32, worden uitgenoodigd, om bij onvermijdelijke slooping van een gebouw daarvan onder leiding der commissie juiste teekeningen te maken, om bij verbouwing, verandering of herstelling de vervaardiging der daarvoor te maken ontwerpen aan bevoegde handen toe te vertrouwen, in elk geval niet tot verbouwing over te gaan, dan nadat die ontwerpen door bedoelde commissie en andere kunstkenneren of oudheidkundigen zijn beoordeeld.

Mocht het weinig dat ik hier meedeelde, er toe bijdragen, om dit reglement van 1845 met eene enkele wijziging te handhaven, dan zou zeer zeker het behoud en eene goede verzorging der monumenten van oude kunst en kunstnijverheid, welke Gelderland bezit, beter gewaarborgd zijn dan thans het geval is, nu jaar in jaar uit in de lijvige jaarverslagen onzer provincie, zonder dat daartegen ooit eene enkele maal protest is aangeteekend, slechts hoogstens een paar bladzijden aan onze Geldersche monumenten en voorwerpen van oude kunst en kunstnijverheid worden ingeruimd. Op welk eene zonderlinge wijze men zich daar van deze monumenten en voorwerpen afmaakt, moge b.v. het verslag over 1899 leeren, waar op blz. 19 onder «zorg voor gemeente-, waterschaps- en andere archieven» (n. b.!) zeer in het kort besproken worden: de openbare bibliotheek te Arnhem, het museum van oudheden aldaar, dat te Nijmegen en dat te Zalt-Bommel. Over de restauratie der Groote Kerk te Arnhem en die te Zutphen — laatstgenoemde n. b. nog wel gesteund door eene subsidie der provincie! — vindt men in het geheele verslag geen spoor.

J. GIMBERG.

